

Andrii Gaidutskyi¹

National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics", Kyiv, Ukraine

Review of Models and Approaches to the Financial Support of Extension Services

Abstract. The number of extension entities available in Ukraine cannot meet the information needs of target groups defined by law. Therefore, a necessary condition for supporting the functioning of existing and developing a network of new agricultural extension services is sufficient volume, stability, and configured financing mechanisms. The article aims to substantiate proposals for improving the mechanism for managing the financing of agricultural extension services in Ukraine. The article reviews foreign models and approaches to financing extension activities. The features of applying mechanisms for financing extension activities in Ukraine were revealed. Prospects for improving the management of financing extension activities were outlined. In particular, it was found that Ukraine implemented a contracting-state financing model, under which extension services operating as non-governmental organizations provide socially oriented services at the expense of state budgets of various levels. At the same time, as in most countries, greater emphasis is placed on the top-down approach (demand-side financing). The negative and positive features of the Ukrainian practice of applying bottom-up and top-down approaches to financing extension services were identified. The author proposes to manage financial flows for extension activities through the Agricultural and Rural Extension Development Fund, the sources of which may be regional budgets within the framework of regional development programs aimed at the development of the agricultural sector (not less than 10%), as well as funds from rural territorial communities from local development programs (not less than 5%). The impartiality of the distribution of financial resources of such a Fund will be ensured by corporate management under the auspices of the supervisory board, which should include representatives of regional and local councils, industry associations, and higher education institutions of an agricultural nature. The functioning of the Fund will ensure the sustainability of financing agricultural extension services in Ukraine to solve the tasks of developing rural areas in the post-war period.

Keywords: agricultural extension services, financing of extension activities, socially-oriented extension services, agriculture, rural territorial communities.

Suggested Citation

Gaidutskyi, A. (2024). Review of Models and Approaches to the Financial Support of Extension Services. *Oblik i finansy*, 4(106), 118-124. [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2024-4\(106\)-118-124](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2024-4(106)-118-124)

Андрій Гайдуцький

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ, Україна

Огляд моделей та підходів до фінансового забезпечення дорадчої діяльності

Анотація. Наявна в Україні кількість суб'єктів дорадчої діяльності не може забезпечити інформаційні потреби визначених законодавством цільових груп. Тому необхідною умовою підтримки функціонування діючих та розбудова мережі нових сільськогосподарських дорадчих служб є достатні обсяги, стабільність та налаштовані механізми фінансування. Метою статті є обґрунтування пропозицій з удосконалення механізму управління фінансуванням дорадчої діяльності в Україні. В роботі здійснено огляд зарубіжних моделей та підходів до фінансування дорадчої діяльності. Розкрито особливості застосування механізмів фінансування дорадчої діяльності в Україні. Окреслено перспективи удосконалення управління фінансуванням дорадчої діяльності. Зокрема виявлено, що в Україні реалізується підрядна-державна модель фінансування за якої дорадчі служби, що діють як неурядові організації, надають соціально спрямовані послуги за рахунок державних бюджетів різних рівнів. Разом з тим, як і в більшості країн світу, більший акцент ставиться на низхідний підхід (фінансування з боку попиту). Визначено негативні і позитивні риси вітчизняної практики застосування висхідного та низхідного підходів до фінансування дорадчих послуг. Запропоновано управління фінансовими потоками на дорадчу діяльність здійснювати через Фонд розвитку сільськогосподарського та сільського дорадництва, джерелами наповнення якого можуть бути обласні бюджети в межах програм

¹ Andrii Gaidutskyi, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics", Kyiv, Ukraine.

ORCID 0009-0008-5107-9309

E-mail: andriy.gaidutskyi@gmail.com

регіонального розвитку, спрямовані на розвиток аграрної галузі (не менше 10%), а також кошти сільських територіальних громад з місцевих програм розвитку (не менше 5%). Неупередженість розподілу фінансових ресурсів такого Фонду забезпечить корпоративне управління під егідою наглядової ради, до складу якої мають увійти представники обласних та місцевих рад, галузевих асоціацій, закладів вищої освіти аграрного спрямування. Функціонування Фонду забезпечить стійкість фінансування дорадчої діяльності в Україні та допоможе вирішенню завдань з розвитку сільських територій в повоєнний період.

Ключові слова: сільськогосподарська дорадча служба, фінансування дорадчої діяльності, соціально-спрямовані дорадчі послуги, сільське господарство, сільські територіальні громади.

Постановка проблеми. Зародження сільськогосподарського дорадництва як професійного виду діяльності пов'язане з вирішенням суспільно значимих питань розвитку сільських територій. Першочерговим завданням дорадчої діяльності було усунення проблеми продовольчого забезпечення та боротьба з бідністю сільських жителів. Сьогодні ж увага дорадників спрямовується на розвиток презентаційних, дослідницьких і управлінських здібностей сільських жителів задіяних в аграрній галузі, а також налагодження ділових контактів між ними.

У зв'язку з тим, що спочатку дорадча діяльність розглядалася як суто соціальна підтримка економічно слабких аграріїв, державні органи багатьох країн формували власні системи сільськогосподарського дорадництва за різними моделями (державна-міністерська, державна-університетська та державно-наукова), забезпечуючи повне фінансове утримання дорадників. Однак, значні структурні зміни в економічних відносинах, поява нового покоління сільськогосподарських інноваційних кластерів, а також децентралізація систем сільськогосподарського дорадництва, призвели до змін в організації їх фінансування.

Сьогодні найбільш значимою дорадча діяльність є в країнах, що розвиваються, де зосереджено понад 90% всіх дорадників світу. Наприклад, в Індії працює 90 000 дорадників, Індонезії – 54 000 осіб, Ефіопії – 46 000 осіб, а в США – 8000 дорадників, підготовку матеріалів і програм для яких здійснюють ще 3000–4000 спеціалістів [1]. Натомість в Україні зареєстровано 434 дорадники [2], що у 207 разів менше ніж в Індії. Сформований за понад 20 років дорадчої діяльності такий кадровий потенціал сільськогосподарського дорадництва не може забезпечити ні кількісно, ні якісно потреби законодавчо визначених груп цільових аудиторій – виробників сільськогосподарської продукції, органів місцевої влади та сільської молоді.

Дослідники відзначають, що стримуючими факторами розвитку мережі сільськогосподарських дорадчих служб є недостатність та нестабільність фінансування їхньої діяльності. Відтак налагодження механізму фінансування дорадчої діяльності в Україні є важливою складовою забезпечення розвитку сільських територій і підвищення добробуту їх жителів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні основи та організаційні засади дорадчої діяльності у своїх працях сформували Б.Е. Свансон (B.E. Swanson), Р. Раялахті (R. Rajalahti),

Х.Р. Гайо (J.R. Gayo) та ін. Обґрунтуванню структури джерел фінансування інформаційно-консультаційної діяльності присвячене дослідження А.В. Ван ден Бан (A.W. Van den Ban) [3]; Е. Катз (E. Katz) вивчав досвід застосування інноваційних підходів до механізмів фінансування дорадчої діяльності [4]; П. Макнамара (P. McNamara) оцінив умови стійкості фінансування дорадчої діяльності [5].

Проблематику розвитку системи сільськогосподарського дорадництва в Україні вивчають О.М. Бородіна, М.Ф. Кропивко, І.М. Криворучко, Л.О. Мармуль, Н.Л. Чекас, О.І. Шаманська, Л.В. Доценко та ін. Зокрема, А.А. Брояка [6] визначив стримуючі фактори та перспективи розвитку інформаційно-консультаційної діяльності в аграрній сфері України. С. Євчу дослідила взаємозалежність темпів розбудови мережі сільськогосподарських дорадчих служб та фінансування їхньої діяльності з державного та обласних бюджетів [7]. Пошуку оптимальних джерел фінансування української системи сільськогосподарського дорадництва присвячена публікація О.В. Смігунової [8].

Разом з тим, подальших досліджень потребує напрацювання нових та удосконалення діючих механізмів фінансування дорадчої діяльності відповідно до викликів воєнного часу і повоєнного відновлення.

Метою статті є обґрунтування пропозицій з удосконалення механізму управління фінансуванням дорадчої діяльності в Україні.

Відповідно до визначеної мети сформовані **завдання:**

- здійснити огляд зарубіжних моделей та підходів до фінансування дорадчої діяльності;
- розкрити особливості застосування механізмів фінансування дорадчої діяльності в Україні;
- окреслити перспективи удосконалення управління фінансуванням дорадчої діяльності.

Методи дослідження. В процесі дослідження використано метод синтезу, порівняльний аналіз, абстрактно-логічний та монографічний методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кризові явища є передумовою перебудови економічних відносин. Наприклад, криза в нафтовій галузі зумовила скорочення доходів багатьох держав, що вплинуло на фінансування соціальних послуг, серед яких дорадчі послуги, які надавались державними системами сільськогосподарського дорадництва. Щоб скоротити державні витрати більшість розвинених англосаксонських держав та частина країн Європи провели реформи державного

сектору з передачею управлінських повноважень на місцевий рівень. Відтак зросла суспільна увага до децентралізаційних процесів. В країнах з перехідною економікою та країнах, що розвиваються запровадження децентралізації пов'язано з необхідністю (переважно під зовнішнім тиском донорів) структурної адаптації [9].

Водночас, дослідники навели докази низької ефективності дорадчої діяльності за державною моделлю, яка здійснювалась державними дорадчими службами і одночасно фінансувалася з державного сектору. Було наголошено на необхідності розділення контролюючих та виконавчих функцій. При цьому більшість досліджень рентабельності дорадчої діяльності ґрунтувалися на оцінці результатів зусиль служб, структурованих за державною моделлю [5].

Ці фактори зумовили скорочення обсягів державного фінансування дорадчої діяльності в більшості країн. Відтоді, державне інформаційне забезпечення агросектору, як суспільне благо, в більшій мірі покладено на громадський сектор, а дорадчі служби діють переважно у формі неурядових організацій.

Разом з тим, широкої популярності набуло твердження, що послуги з вираженою приватною вигодою, мають більший корисний ефект для споживачів дорадчих послуг. Тож, як альтернативу державним дорадчим службам розглядають приватні. Для залучення їх до надання суспільно значимих послуг, донорами чи урядом надаються мандати на надання дорадчих послуг. Метою такої підтримки дорадчих служб є розвиток ринку консультаційних послуг в країні. Такий підхід дозволяє надавати послуги безкоштовно чи за низькою ціною. Однак, такі втручання, як зазначає Е. Катз (E. Katz), мають короткостроковий ефект: з їх відміною попит на послуги падає і дорадники обслуговують переважно клієнтів з кращим економічним становищем [4].

Бірнер (Birner) [10] на основі результатів інших досліджень сформував матрицю джерел фінансування та постачальників дорадчих послуг. Серед джерел дослідник виокремлює кошти державного сектору (з бюджетів різних рівнів), від одноосібних фермерів, приватних компаній (вони переважно продають засоби виробництва), неурядових організацій та громадських об'єднань фермерів. Водночас, він виокремлює 4 типи постачальників послуг, а саме: організації державної форми власності, приватні компанії, неурядові організації та громадські об'єднання фермерів.

Найпоширенішою формою фінансування все ж залишається державне фінансування. Бюрократичні організації мають найбільшу географію охоплення, що дозволяє їм займати передові позиції на місцевому рівні. Однак, такі організації були охоплені хвилею децентралізаційних реформ, що прокотилась в Індії, Філіппінах, Непалі, Уганді та інших державах. Ціль реформування – активізація дослідницької і консультаційної діяльності користувачів послуг, що посилює ринкову орієнтацію

дорадчої діяльності та робить її чутливішою до проблематики фермерів.

В Індії, яка посідає перше місце в світі за величиною мережі сільськогосподарського дорадництва, в процесі децентралізації такої системи організовано Сільськогосподарське Агентство з управління технологіями (Agricultural Technology Management Agency – АТМА) як координуючий орган дослідницької і дорадчої діяльності. Метою його діяльності є сприяння співпраці між урядовими відомствами, збільшення вкладу фермерів у розробку та реалізацію програм дорадництва, а також посилення взаємодії з партнерами від приватного сектору. Фінансування дорадчих послуг цієї структури здійснюється за рахунок коштів уряду (90%) і коштів штату/області (10%). Рішення про використання коштів приймаються на 3 рівнях: центральному (урядом), обласному (владою штату) та районному (владою округу). Всі витрати спрямовуються на заходи, які будуть здійснюватися в межах штатів чи округів. Розподіл витрат здійснюється у таких пропорціях: 78% коштів виділяються на програми районного рівня, 10% – на програми обласного рівня, 12% – на програми інноваційної діяльності, які мають бути затверджені урядом Індії, але впровадження цих заходів здійснюється на рівні штатів чи округів [5, 11].

Інша модель фінансування, яка часто зустрічається, передбачає фінансування дорадчої діяльності з державних бюджетів різних рівнів, але послуги надають підрядники: неурядові організації (НУО) або комерційні організації. У цьому випадку Міністерство, що керує дорадчою діяльністю, здійснює нагляд за виконанням контрактів, загальну координацію такої діяльності в країні та відстежує відповідність заявленим цілям отриманих результатів дорадчої діяльності.

В Чилі перехід до підрядного підходу фінансування дорадчої діяльності передбачає стягування плати за послуги із заможніших фермерів та компенсації від державних органів дорадникам за надані послуги найбільшим фермерам.

В Уганді децентралізована державна система дорадництва функціонує під егідою Національної сільськогосподарської консультативної служби (National Agricultural Advisory Services – NAADS) та одночасно запроваджено укладання контрактів на надання послуг з приватними та неурядовими дорадчими службами. В NAADS змінено підходи до комунікації. Зокрема, започатковано інноваційне партнерство між органами державної влади, державними установами, НУО та приватними дорадчими службами. Зауважимо, що NAADS одна з перших здійснювала зусилля з розвитку дослідницьких навичок фермерів. Наприклад, метою Програми розвитку рису є допомога фермерам в проведенні досліджень з селекції та продукуванні власного насіння [5, 12].

Діаметрально протилежним є фінансування дорадчих послуг за рахунок коштів користувачів послуг від приватних консультаційних організацій.

Популярність такої моделі фінансування зумовлена найвищою чутливістю дорадчою діяльністю до потреб їхніх клієнтів. Разом з тим, такі послуги недоступні для найбідніших фермерів через фінансову неспроможність, а в роки неврожаїв, й економічно сильніші виробники будуть обмежені в можливості звертатись за допомогою, що може зумовити скорочення кадрового потенціалу дорадництва.

Ще одна форма приватної моделі фінансування сільськогосподарського дорадництва передбачає просування через маркетингові стратегії засобів виробництва (насіння, добрива, засоби захисту, обладнання, тощо) за допомогою приватних дорадчих служб (діють як провайдери). Цінність контрактів між ними полягає в стимулюванні глибокого розуміння дорадниками умов ведення бізнесу, ринкової ситуації та здатності налагодження комунікації з виробниками для спроможності просування продуктів. Виробники сільськогосподарської продукції отримують користь від таких контрактів у формі доступу до передових технологій, можливості розвитку ринкових відносин, розширення каналів збуту виробленої продукції, а також доступу до кредитів на засоби виробництва. Для посилення продовольчої безпеки, іноді такі контракти укладаються між постачальниками засобів виробництва та державними дорадчими службами в формі грантів, що фінансуються за державного бюджету. Предметом грантових ініціатив можуть виступати освоєння необроблених угідь, встановлення зрошувального обладнання, створення водойм для ведення рибогосподарської діяльності. Однак з точки зору витрат державних коштів на поширення такої інформації, триває дискусія щодо їхньої раціональності, адже вона дає явні вигоди виробникам, але не завжди має позитивний суспільний вплив.

Загалом, виділяють два підходи до фінансового забезпечення дорадчої діяльності, які характеризують напрям руху коштів, а саме:

- фінансування з боку пропозиції;
- фінансування з боку попиту.

Е. Катз (E. Katz) виявив, що зростає вага низхідного підходу (фінансування з боку попиту) проти висхідного (фінансування з боку пропозиції). Низхідний підхід є відносно новою концепцією. Він передбачає спрямування державних коштів з бюджетів різних рівнів чи коштів інших організацій-донорів на дорадчі послуги до користувачів таких послуг за визначеним цільовим призначенням. Такий підхід сприяє поліпшенню ділових відносин між клієнтами і постачальниками послуг. Як очікується, це підвищить підзвітність надавачів послуг перед їхніми отримувачами, що розширює спроможність останніх управляти проектами та фондами. Це має вищу цінність для клієнтів з обмеженими фінансовими ресурсами. Однак, такий підхід є найбільш ефективним для послуг з високим ступенем приватного інтересу і досить часто буває складним й дорогим, адже вимагає сформованого усвідомлення

користувачів послуг цінності інформації та довіри до надавачів послуг. Розвиток компетентності клієнтів і дорадників пов'язують з їхньою спроможністю формувати запит та пропонувати власні ідеї вирішення проблеми. Застосування такого підходу, з одного боку, збільшує конкуренцію надавачів послуг, змушуючи їх вдосконалюватись, а з іншого – дорадчим службам, які розпочинають підприємницьку діяльність, не дає достатньо ресурсів для розвитку.

В свою чергу підхід фінансування з боку пропозиції ще не втратив популярності та передбачає спрямування коштів до дорадників, які пропонують свої послуги. Фінансування з боку пропозиції у формі утримання дорадників, які працюють як державні службовці, втрачає актуальність, натомість новою формою виступають службові доручення (мандати). Це контракти на надання дорадчих послуг між державними органами влади, з однієї сторони, й дорадчими службами, що працюють як приватні організації чи незалежні громадські організації. Предметом таких контрактів є послуги, які забезпечують громадський інтерес. Зазначимо, що ці контрактні відносини забезпечують підзвітність постачальників дорадчих послуг перед замовником, а не перед користувачем. Однак, експерименти з наданням можливості фінансової участі споживачів послуг в фінансуванні таких послуг за мандатом, як очікується, можуть підвищити їх керованість споживачами послуг.

Г.В. Нортон (G.W. Norton) та Дж. Алван (J. Alwang) повідомляють про практику застосування співфінансування дорадчих послуг з державного та приватного джерел при наданні суспільно значимих послуг приватними консалтинговими фірмами [1]. Наприклад, в Мексиці введено плату за дорадчі послуги для клієнтів з вищим рівнем доходу, тоді як в Нікарагуа запроваджено диференціювання вартості послуг залежно від розмірів сільськогосподарських виробників.

Серед розглянутих моделей в Україні реалізується підрядна, за якої суспільно значимі послуги надають дорадчі служби, що діють як НУО за кошти з державних бюджетів різних рівнів. Від початку ведення такої діяльності застосовувався висхідний підхід та здійснювалися безуспішні спроби формування державної моделі сільськогосподарського дорадництва. У 2018 році відбулось зміщення акценту на застосування підходу до фінансування з боку попиту.

До впровадження змін кошти з різних рівнів державного управління спрямовувались сільськогосподарським дорадчим службам, які пропонували свої послуги виробникам сільськогосподарської продукції за визначеними державою тарифами. Серед позитивних рис застосування підходу фінансування з боку пропозиції в нашій країні варто виділити такі:

– поєднання індивідуальних, групових та масових методів роботи, що дозволило збільшити охоплення цільової аудиторії;

– відсутність обмежень за тематикою послуг (наприклад, тематика семінару могла охоплювати як виробничі питання для аграріїв, так і розвиток комунікативних навичок серед сільської молоді);

– забезпечення гарантії доступу до послуг, з огляду на недостатню впізнаваність суб'єктів дорадчої діяльності на місцях.

Проте, практика застосування тарифів для вартості соціально-спрямованих дорадчих послуг засвідчила такі негативні риси:

– встановлена у 2007 році вартість послуг не змінювалась до 2017 року;

– відшкодування витрат з державного бюджету за надані послуги здійснювалося в кінці року на основі пред'явлення пакету зібраних документів, що ускладнило вчасне виконання податкових зобов'язань суб'єктами дорадчої діяльності та погашення заборгованості перед фондом оплати праці;

– не враховувалася складність послуг, яка охоплює розв'язання як типових задач за попередньо сформованим інтелектуальним продуктом (заповнення кредитних заявок чи з прямих державних виплат, розробки статутних документів кооперативів і т. д.), так і вирішення нестандартних задач, які вимагають додаткових напрацювань (розроблення бізнес-планів, інвестиційних проектів, юридичний та бухгалтерський супровід їх діяльності, тощо).

Запровадження підходу непрямого фінансування дорадчої діяльності передбачає, що фермерські господарства самостійно обирають та укладають контракт на їхні послуги, а потім отримують часткову компенсацію вартості отриманих послуг за поданими заявками з державного бюджету. До позитивних рис застосування цього підходу відносимо:

– прями розрахунки між надавачами і отримувачами послуг, які підвищують підзвітність дорадників перед фермерськими господарствами, поліпшуючи їхні ділові відносини;

– розподіл часток у вартості послуг зменшує фінансове навантаження на бюджет користувачів послуг.

Водночас специфіка застосування цього підходу має і негативні елементи, серед яких:

– товаровиробники мають обмежений доступ до таких послуг через недостатню обізнаність умов такої співпраці;

– недостатня впізнаваність суб'єктів дорадчої діяльності не дозволяє оперативно заключати договори з аграріями;

– серед отримувачів дорадчих послуг, вартість яких частково компенсується з державного бюджету, виокремлено лише одну категорію господарств (фермерські господарства з розподілом на діючі і починаючі), що не передбачає доступ до дорадчих послуг кооперативам, особистим селянським господарствам, сільському населенню та органам місцевого самоврядування в сільських територіальних громадах;

– передбачено застосування лише одного з методів дорадчої діяльності (індивідуальне консультування), що знижує рівень охоплення цільової аудиторії.

Таким чином, дорадчим службам необхідно розробляти маркетингові стратегії просування власних послуг. Разом з тим, слід напрацьовувати механізми компенсації вартості послуг для інших категорій виробників та фінансування групових та масових видів послуг, які мають вищий мультиплікаційний ефект. Важливою є оптимізація механізму фінансування послуг за допомогою в розробці планувальної документації територіальних громад. З метою активізації підприємницької діяльності сільської молоді необхідно напрацьовувати механізм фінансування дорадчих послуг за розробку і реалізацію молодіжних програм.

Підтримуючи діючу модель та підхід до фінансування дорадчої діяльності пропонуємо створити та забезпечити функціонування Фонду розвитку сільськогосподарського та сільського дорадництва, який має забезпечувати стійкість фінансування дорадчої діяльності. Джерелами наповнення Фонду можуть бути кошти обласних бюджетів в межах програм регіонального розвитку, спрямовані на розвиток аграрної галузі (не менше 10% коштів програм). Ці кошти мають бути спрямовані на такі цілі:

– фінансове забезпечення розвитку матеріально-технічної бази суб'єктів дорадчої діяльності на умовах лізингу;

– підтримка мобільності дорадників, в т. ч. міжнародне стажування;

– популяризація дорадчої діяльності серед сільськогосподарських товаровиробників;

– забезпечення співфінансування контрактів на надання соціально-спрямованих дорадчих послуг відповідно до рейтингу відгуків їхніх споживачів;

– фінансове забезпечення функціонування платформи е-Дорада, що розглядається як майданчик налагодження співпраці між суб'єктами дорадчої діяльності та іншими учасниками системи сільськогосподарських знань та інновацій.

За напрямком підтримки розвитку сільських територій Фонд має наповнюватись коштами сільських територіальних громад, в розмірі не менше 5% місцевих програм розвитку. Призначенням цих коштів має бути фінансування діяльності дорадників, що виступають як консультанти регіонального розвитку та підтримка в розробці і реалізації програм розвитку підприємництва для сільської молоді.

Неупередженість розподілу фінансових ресурсів такого Фонду забезпечить корпоративне управління під егідою наглядової ради, до складу якої мають увійти представники обласних та місцевих рад, галузевих асоціацій (зокрема АФЗУ та НААН), ЗВО аграрного спрямування. Їхній склад повинен формуватись шляхом таємного голосування та змінюватись не рідше ніж раз на 3 роки.

Висновки. Наявна в Україні кількість суб'єктів дорадчої діяльності не може забезпечити інформаційні потреби визначених законодавством цільових груп. Тому необхідною умовою підтримки функціонування діючих та розбудова мережі нових сільськогосподарських дорадчих служб є достатні обсяги, стабільність та налаштовані механізми фінансування. Вибір оптимальних механізмів фінансування дорадчої діяльності обумовлюється використанням підходів та моделей фінансування.

В Україні реалізується підрядна-державна модель фінансування за якої дорадчі служби, що діють як НУО, надають соціально спрямовані послуги за рахунок державних бюджетів різних рівнів. Разом з тим, як і в більшості країн світу, більший акцент

ставиться низхідний підхід (фінансування з боку попиту).

Створення Фонду розвитку сільськогосподарського та сільського дорадництва визначено ключовим стимулом розбудови мережі нових сільськогосподарських дорадчих служб, усунення негативної практики нестабільного фінансування їхньої діяльності, обмеженості за формами та цільовими групами дорадчої діяльності. За напрямом підтримки сільського господарства джерелами наповнення Фонду можуть бути кошти обласних бюджетів в межах програм розвитку аграрної галузі, а за напрямком підтримки розвитку сільських територій – кошти сільських територіальних громад з місцевих програм розвитку.

4 Список використаних джерел

1. Norton G. W., Alwang J. Changes in Agricultural Extension and Implications for Farmer Adoption of New Practices. *Applied Economic Perspectives and Policy*. 2020. Vol. 42, № 1. pp. 8-20. <https://doi.org/10.1002/aep.13008>
2. Реєстр сільськогосподарських дорадників та експертів-дорадників станом на 07.07.2024 р. Єдиний державний веб-портал, 2024. URL: <https://data.gov.ua/dataset/67f06c0a-ae09-42de-a530-dad57393a974> (дата звернення 15.07.2024).
3. Van den Ban A. W. Different ways of financing agricultural extension. *Agricultural Research and Extension Network Unknown*. 2000. No. 106. pp. 8-19. URL: <http://edepot.wur.nl/36481> (дата звернення 19.10.2024).
4. Katz, E., Barandun, A. Innovative approaches to financing extension for agriculture and natural resource management. LBL Swiss Centre for Agricultural Extension, Lindau, Switzerland, 2002. URL: <http://value-chains.org/dyn/bds/docs/254/innovapproa.pdf> (дата звернення 10.07.2024).
5. McNamara, P. A. Review of sustainable financing of extension services in developing countries. University of Illinois at Urbana-Champaign. 2014. URL: <https://meas.illinois.edu/wp-content/uploads/2015/04/McNamara-2014-Finance-MEAS-Discussion-Paper.pdf> (дата звернення 11.10.2024).
6. Брояка А. А. Проблеми та перспективи розвитку інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 46-1. С. 33-38. <https://doi.org/10.32843/bses.46-5>
7. Євчу С. Ретроспективний (оціночний) аналіз системи дорадництва в Україні. *Економічний дискурс*. 2023 Вип. 3-4. С. 17-33. <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2023-2-2>
8. Смігунова О. В. Джерела фінансування дорадчих служб в Україні. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2019. Вип. 200. С. 298-305. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/20323/1/Visnyk%20KhNTUSH_200_2019_34.pdf (дата звернення 12.10.2024).
9. Похиленко Н. М. Огляд концептуальних основ та моделей сільського розвитку. *Economic Synergy*. 2023. № 1. С. 246–269. <https://doi.org/10.53920/ES-2023-1-18>
10. Birner R., Anderson J. R. How to Make Agricultural Extension Demand-Driven? The Case of India's Agricultural Extension Policy. IFPRI Discussion Paper 00729. 2007. URL: https://www.researchgate.net/publication/5056658_How_to_make_agricultural_extension_demand-driven_The_case_of_India's_agricultural_extension_policy (дата звернення 20.10.2024).
11. Agricultural Technology Management Agency. URL: https://agritech.tnau.ac.in/atma/atma_intro.html (дата звернення 23.10.2024).
12. National Agricultural Advisory Services. URL: <https://naads.or.ug/about-us/> (дата звернення 23.10.2024).
13. Трусова Н. В. Механізм реалізації державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. *Облік і фінанси*. 2014. № 1(63). С. 102-108.
14. Облікове забезпечення інвестиційної привабливості та безпеки підприємства й аграрної галузі: практичне керівництво / [В. М. Жук, Б. В. Мельничук, Ю. С. Бездушна та ін.]; За ред. В. М. Жука. К.: ТОВ «Всеукраїнський інститут права і оцінки», 2013. 88 с.

4 References

1. Norton, G. W., & Alwang, J. (2020). Changes in Agricultural Extension and Implications for Farmer Adoption of New Practices. *Applied Economic Perspectives and Policy*, 42(1), 8-20. <https://doi.org/10.1002/aapp.13008>
2. Yedynyi derzhavnyi veb-portal (2024). Reiestr silskogospodarskih doradchih sluzhb [Register of agricultural advisors and expert advisors]. Retrieved from <https://data.gov.ua/dataset/67f06c0a-ae09-42de-a530-dad57393a974> [in Ukrainian].
3. Van den Ban, A. W. (2000). Different ways of financing agricultural extension. *Agricultural Research and Extension Network Unknown*, 106, 8-19. Retrieved from <http://edepot.wur.nl/36481>
4. Katz, E., & Barandun, A. (2002). Innovative approaches to financing extension for agriculture and natural resource management. *LBL Swiss Centre for Agricultural Extension*, Lindau, Switzerland. Retrieved from <http://value-chains.org/dyn/bds/docs/254/innovaproa.pdf>
5. McNamara, P. (2014). A review of sustainable financing of extension services in developing countries. MEAS discussion paper. University of Illinois at Urbana-Champaign. Retrieved from <https://meas.illinois.edu/wp-content/uploads/2015/04/McNamara-2014-Finance-MEAS-Discussion-Paper.pdf>
6. Broyaka, A. A. (2019). Problemy ta perspektyvy rozvytku informatsiino-konsultatsiinoi diialnosti v silskomu hospodarstvi [Problems and prospects for the development of information and consulting activities in agriculture]. *Black sea economic studies*, 46-1, 33-38. <https://doi.org/10.32843/bses.46-5>
7. Yevchu, S. (2023). Retrospektyvnyi (otsinochnyi) analiz systemy doradnytstva v Ukraini [Retrospective (evaluative) analysis of the counseling system in Ukraine]. *Economic discourse*, 3-4, 17-33. <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2023-2-2>
8. Smigunova, O. V. (2019). Dzherela finansuvannia doradchikh sluzhb v Ukraini [Sources of financing advisory services in Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka*, 200, 298-305. Retrieved from https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/20323/1/Visnyk%20KhNTUSH_200_2019_34.pdf [in Ukrainian].
9. Pokhylenko, N. M. (2023). Ohliad kontseptualnykh osnov ta modelei silskoho rozvytku [Overview of conceptual foundations and models of rural development]. *Economic Synergy*, 1, 246-269. <https://doi.org/10.53920/ES-2023-1-18> [in Ukrainian].
10. Birner, R., & Anderson, J. R. (2007). How to Make Agricultural Extension Demand-Driven? The Case of India's Agricultural Extension Policy. IFPRI Discussion Paper 00729. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/5056658_How_to_make_agricultural_extension_demand-driven_The_case_of_India's_agricultural_extension_policy
11. Agricultural Technology Management Agency. Retrieved from https://agritech.tnau.ac.in/atma/atma_intro.html
12. National Agricultural Advisory Services. Retrieved from <https://naads.or.ug/about-us/>
13. Trusova, N. V. (2014). Mekhanizm realizatsii derzhavnoi finansovoi pidtrymky silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv [Mechanism of implementation of state financial support for agricultural producers]. *Oblik i finansi*, 1(63), 102-108. [in Ukrainian].
14. Zhuk, V. M., Melnychuk, B. V., Bezdushna, Yu. S. at al. (2013). Oblikove zabezpechennia investytsiinoi pryvablyvosti ta bezpeky pidpriumstva y ahrarnoi haluzi: praktychne kerivnytstvo [Accounting for investment attractiveness and security of enterprises and the agricultural sector: practical guidance] (ed. by V. M. Zhuk). Kyiv: Vseukrainskyi instytut prava i otsinky. [in Ukrainian].